

רוסיה בסוריה והמשמעויות לישראל

עמוס ידלין

עברו כתשעה חודשים מאז שרוסיה הפתיעה את העולם בהתערבות צבאית של כוח משלוח משמעותי מעבר למדינות ברית המועצות לשעבר. שינוי זה מצריך הסבר ופירוט. יתרה מכך, חלף די זמן מתחילת המבצע הרוסי להצלת משטרו של אסד, וניתן לבחון את ההצלחות ואת הכישלונות של המהלך.

מאמר זה יבחן את יעדי המערכה, יפרט את הפן הצבאי, הדיפלומטי והבינלאומי של המבצע, ימנה את מאזן ההצלחות והכישלונות של רוסיה, יבחן את יחסי רוסיה עם השחקנים המעורבים בלחימה, ולבסוף יתרכז בהשפעת המעורבות הרוסית המוגברת באזור המזרח התיכון על האינטרסים של ישראל.

מלות מפתח: סוריה, רוסיה, ישראל, המזרח התיכון

“The world will not be destroyed by those who do evil, but by those who watch and do nothing” – Albert Einstein

“העולם לא ייהרס בידי עושי הרעה, אלא בידי אלה הצופים מן הצד ואינם עושים דבר” – אלברט איינשטיין

המעורבות הצבאית הישירה של רוסיה בסוריה בשלהי 2015 ובתחילת 2016 הייתה הדגמה לכך שכוח צבאי יכול “לעשות את ההבדל”, וכן הוכחה נוספת להבנה שתבונה אסטרטגית מתבטאת בשילוב נכון של כוח צבאי ומהלכים מדיניים. המהלך הצבאי הרוסי בסוריה בסתיו 2015 הציל את משטר אסד מתבוסה, שינה את מאזן הכוחות בסוריה וייצר מנופים למהלך של הפסקת אש והידברות דיפלומטית. מעורבותה של רוסיה בסוריה לא החלה בימים האחרונים של ספטמבר 2015, בעת שנשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, הכריז על עיבוי הנוכחות הצבאית בסוריה תוך היענות להזמנת נשיא

עמוס ידלין הוא ראש המכון למחקרי ביטחון לאומי

סוריה, בשאר אסד, לסייע ל"משטר החוקי" במדינה. מעורבות זו אף לא הסתיימה באמצע מארס 2016, עם הכרזתו של פוטין על סיום המעורבות והוצאה חלקית של הכוחות הרוסיים מסוריה. מעורבותה של רוסיה בסוריה נמשכת עשרות שנים, מתקופת ראשית שלטונו של חאפז אסד, דרך התפרקות ברית-המועצות וחילופי השליטים בשתי המדינות. רוסיה שמרה על מעמדה בסוריה בזכות עסקאות נשק, הרחבת הבסיסים הרוסיים בסוריה ונוכחות יועצים צבאיים ונציגי גופי מודיעין, ואף הודות לווייתור הרוסי על החוב הסורי לברית-המועצות. רוסיה ראתה בסוריה את המאחז האסטרטגי היציב והאמין ביותר והאחרון במזרח התיכון, לאחר שאיבדה את בעלות-בריתה המסורתיות: מצרים, ומאוחר יותר אף עיראק ולוב.

רוסיה תחת הנהגתו של פוטין זיהתה את חולשתה הגלובלית של ארצות-הברית בעשור האחרון ופעלה באופן יזום, תוך ניהול סיכונים מחושב כדי לקדם אינטרסים חיוניים שלה באירופה ובמזרח התיכון, וכדי למצב עצמה שוב כמעצמת-על עולמית. רוסיה החלה את מעורבותה במלחמת האזרחים הסורית מייד עם פריצתה, ויועצים רוסים שולבו בכוחות הלוחמים מהרגע הראשון. חשוב מכך, רוסיה השתמשה במשקלה המדיני בזירה הבינלאומית באמצעות זכות הווטו שלה לחסימת אפשרויות לפעולה נגד משטר אסד, ולגיטוי בגופים הבינלאומיים. מעבר לכך היה לרוסיה תפקיד חשוב בהשגת הסכם הפירוק של משטר אסד מנשק כימי. צעדים אלה זיירו את הפיכתה של רוסיה ל"שחקן וטו" בשאלה הסורית, כאשר כל אפשרות לפתרון חייבת לקבל את הסכמת הרוסים.

כשבוע לפני הכרזתה של רוסיה על עיבוי מעורבותה בסוריה בסוף ספטמבר 2015, דווח ב-Jane's¹ כי כבר חודשים לפני ההכרזה הכניסה רוסיה יחידות מיוחדות לתוך שטח סוריה. יחידות של ה-SVR הוכנסו כדי לשמור על נכסים רוסיים למקרה של התמוטטות משטר אסד, ויחידות GRU הוטסו כדי לעבוד עם מנגנוני הביטחון הסוריים. בתחילת ספטמבר 2015 רוסיה הודתה כי שדה התעופה בלטקיה והבסיס הצמוד אליו עברו הרחבה כדי לשרת כוחות רוסיים. כשבוע לאחר מכן נחתו מטוסי תובלה רוסיים כבדים בשדה התעופה, ואף הגיעו מאות חיילים כדי לאבטח את הבסיס ולהכינו להגעת מטוסי Su 24, Su 25, Su 30 ואף מספר מסוקי Ka 52. בשיחת טלפון בין שרי ההגנה של ארצות-הברית ושל רוסיה שהתקיימה ב-18 בספטמבר (פחות משבועיים לפני ההכרזה) הבטיח השר הרוסי, שויגו, כי צעדיה של רוסיה הם הגנתיים בלבד – מה שכמובן לא היה מדויק.

למרות שיחת ההרגעה בין שרי החוץ, בצעד מפתיע הכריז נשיא רוסיה, ולדימיר פוטין, ב-30 בספטמבר 2015 כי כוחות הצבא הרוסיים הוזמנו על ידי המשטר החוקי במדינה, והם יסייעו לו במלחמתו ב"טרוריסטים". ממעורבותה העמוקה של רוסיה במלחמת האזרחים, הן לפני ההכרזה הפומבית והן מהמעורבות שלאחריה, ניתן להיווכח שהרוסים אינם רואים עצמם ככוח פולש. מבחינתם הם הכוח החיצוני

החוקי היחידי המעורב בלחימה בסוריה. בראייתם, עיבוי הכוחות הרוסיים התבצע לאחר הזמנה רשמית של השלטון הסורי, ולאחר קבלת אישור מהפרלמנט הרוסי.

יעדי ההתערבות

למרות ההכרזה החד־משמעית של נשיא רוסיה כי מעורבותו נועדה להילחם בטרור האסלאמי הקיצוני, וחרף התפיסה הרווחת שהרוסים באו להצלת מטר אסד, לפי מפת התקיפות הרוסיות נראה כי המאבק בדאע"ש היה בסדר עדיפות נמוך, במיוחד בשלבי המבצע הראשונים, ולמעורבותם בלחימה יש יעדים חשובים יותר מבחינתם.

נראה שהיעד הראשון והמרכזי של הגברת המעורבות הרוסית בסוריה הוא מיצוב רוסיה כמעצמה עולמית. מבחינת פוטין, מקומה של רוסיה ליד "השולחן של הגדולים" במשחק הגלובלי נפגע על ידי המערב עם פירוק ברית־המועצות – מהלך הנתפס בסביבתו של פוטין כקטסטרופה הגדולה של המאה ה־20.² מבחינת ההנהגה הרוסית, מעורבותה של רוסיה בזירה המזרח־תיכונית נועדה בראש ובראשונה להחזיר את רוסיה למעמדה הראוי בעולם. באמצעות המעורבות הממוקדת והנחושה בסוריה מראה רוסיה כי היא שחקנית מרכזית, שללא מעורבותה קשה לפתור בעיות ברחבי העולם. המערב, שלא הצליח לפתור במשך יותר מחמש שנים בעיה ההולכת ומחמירה בסוריה, חייב להתחשב ברוסים ובעמדותיהם ביתר שאת, ואף לערבם בצורה משמעותית בתהליכי פתרון המשבר.

היעד השני להתערבות היה מינוף הבעיה הסורית לפתרון בעיות בזירות נוספות חשובות לרוסיה, ובראשן אירופה בכלל ואוקראינה בפרט. המעורבות הרוסית בסוריה משמשת מנוף ללחץ על המערב להסרת "סנקציות אוקראינה", אשר הוטלו על ידי ארצות־הברית ואירופה בעקבות הפעילות הרוסית באוקראינה. בתוך כך, אפשר לשער כי רוסיה פתוחה להסכמות עם המערב, אשר מחד גיסא יבטיחו את המשך ההשפעה הרוסית באוקראינה וייתנו לגיטימציה לסיפוח קרים, ומאידך גיסא הרוסים יסייעו לקדם דרישות המערב במסגרת הסכם עתידי בסוריה. אפשרות אחת להסכמה מעין זו היא סיוע רוסי בהקמת מסגרת שלטונית בסוריה, שתשלב בין האינטרסים של כלל השחקנים המעורבים. עסקה כזאת תבטיח את ביטחוננו של המיעוט העלווי ואת חלקו בשלטון סורי עתידי, אך באותו זמן תקבל את תפיסת המערב והאופוזיציה להרחקת אסד מעמדת הנשיאות כמפתח להצלחה בלחימה מול דאע"ש. רוסיה הביאה את אסד לשולחן המשא ומתן כדי שישמש כלי בבניית הסדר גלובלי המתאים יותר לרוסים.

היעד השלישי נובע משיקולי פנים של פוטין מול קהל הבית שלו. ראשית, מלחמה מאפשרת להסיט את תשומת הלב הציבורית מהבעיות החברתיות והכלכליות הקשות שפוקדות את רוסיה (מיתון בכלכלה עקב ירידת מחירי הנפט והסנקציות

הבינלאומיות, מתחים בין רוסים לבין מיעוטים אתניים, מתח בין מעמד הביניים לבין המעמד הנמוך והאוכלוסייה הכפרית הרוסית). כשהצבא יוצא לקרב מתעוררים בקרב הציבור רגשות פטריוטיים המסייעים לחזק את הגאווה הלאומית. סקר שפורסם בתחילת אפריל 2016³ הבוחן את עמדות האזרחים ברוסיה בקשר למעורבות ארצם בלחימה בסוריה מראה כי 58 אחוזים מהמשיבים מאמינים שפעולות חיל האוויר הרוסי נועדו להגן על רוסיה מפני טרור אסלאמיסטי. 27 אחוזים מאמינים שהמעורבות הרוסית מנעה "מהפיכה צבעונית" (בדומה לאוקראינה) יזומה על ידי ארצות-הברית. מעניין לציין בנוסף כי 69 אחוזים מהנשאלים חשבו שחיל האוויר הרוסי כבר השיג את מטרותיו, וכי 81 אחוזים תמכו בהכרזת הנסיגה החלקית הרוסית מסוריה.⁴ נראה כי בכל הנוגע למישור הפנים-רוסי, ההצלחה הרוסית היא חד-משמעית.

היעד הרביעי המסביר את המעורבות הרוסית הוא הצלת משטר ידידותי שעמד על סף התמוטטות, תוך שימוש בפעולה משולבת צבאית ומדינית. לרוסים ולסורים היסטוריה משותפת ארוכה, ולרוסיה אינטרסים אסטרטגיים בסוריה: נמלים בים התיכון, השפעה בעולם הערבי, שוק יעד לנשק ונגישות גיאוגרפית לגבולות מדינות חשובות נוספות במזרח התיכון: טורקיה, עיראק וישראל. נראה שהאסטרטגיה להצלת משטר אסד התמקדה בפגיעה קשה באופוזיציה המתונה יחסית, כדי להשאיר לקהילה הבינלאומית את הברירה הלא מרנינה בין משטר אסד לדאע"ש. היעד החמישי הוא הצגת רוסיה כבעלת-ברית אמינה ונאמנה. הפעולה בסוריה הייתה מסר ברור לבעלות-ברית אחרות של רוסיה ולשאר מדינות העולם כי שלא כמו האמריקאים ואופן התנהלותם מול מובארכ במצרים, מול הסעודים והתוניסאים, הטורקים והישראלים – הרוסים מגבים את בעלי-בריתם ותומכים בהם. היעד השישי הוא מלחמה בג'האדיסטים הסונים הרדיקלים. רוסיה, אשר ידעה מאבקים בטרור אסלאמיסטי בעבר הקרוב, חוששת כי חוסר פתרון לבעיה מקומית במזרח התיכון עלול להתפתח ולחזור בצורת גל טרור נוסף בתוך רוסיה עצמה. על כן, מבחינת רוסיה, התערבות בעלויות נמוכות יחסית על אדמה זרה מונעת אינקובציה של בעיית הטרור האסלאמי לכדי בעיה מדממת בתוך רוסיה. מעניין לציין כי רוסית היא השפה השלישית המדוברת בח'ליפות דאע"ש, ורוסים מהווים חלק בלתי פרופורציונלי בפיקוד הגבוה של דאע"ש.⁵

המערכה הצבאית

במבצע הרוסי בסוריה השתתפו אלפי חיילים רוסים, חלקם לוחמים ורובם אנשי שירות ותחזוקה, אשר רוכזו בעיקר בבסיס הצי בטרטוס, ובבסיס חיל האוויר בחמיימים שבצפון-סוריה.⁶ מבחינת ציוד הלחימה השתתפו במבצע כמה עשרות מטוסים (ובהם מטוסי Su 24, Su 25, Su 30, Su 35, Tu 22, Tu 95, Tu 160), מסוקים

(Ka 52, Mi 28, Mi 35), ומטוסים בלתי מאוישים. כוחות הצי הרוסיים בלחימה מנו ספינות בגדלים שונים (פריגטה, קורבט, סיירת ואף צוללת). אמצעי ריגול שנפרסו במערכה כללו כוחות ימיים (ספינה מדגם 'מרדיאן' לאיסוף מודיעין אותות – סיגינט) ומודיעין תקשורת (קומינט), כוחות אוויריים (מטוסי Il-20M1, Tu-214R) ואמצעים קרקעיים (מערכות מכ"ם מתקדמות, מערכות לוחמה אלקטרונית נפרדות וכוחות מיוחדים). כמו כן נעשה שימוש ברקטות, בטילים ובטילי שיט חדישים (Kalibr). בנוסף כלל הכוח הרוסי פריסה של מערכות הגנה אווירית מתקדמות (S-300 בתצורתו הימית והמערכת המתקדמת ביותר S-400).

נכון לאביב 2016, עלות המבצע הסתכמה בתג מחיר בגובה של 500–600 מיליון דולר.⁷ בשיא המתקפה הרוסית בוצעו עשרות תקיפות אוויריות ביום. סך הכול בוצעו יותר מ-9,000 גיחות אוויריות. בין ההישגים – צמצום משמעותי של השטחים המוחזקים על ידי המורדים ופגיעה בתשתיות ובתעשיית האנרגיה (נפגעו הכנסות המורדים מנפט ומוצריו). לפי פרסומי הארגון SOHR, במהלך הקמפיין, בין ספטמבר לבין ההכרזה על הנסיגה במאי, נהרגו בהתקפות הרוסיות קרוב ל-4,500 בני-אדם, מתוכם יותר מ-1,700 אזרחים וכ-200 ילדים. בהקשר זה, במעמד ההכרזה על צמצום הנוכחות הרוסית ציין שר ההגנה הרוסי, שויגו, כי הכוחות הרוסיים "השמידו יותר מ-2,000 לוחמים ממוצא רוסי, ומתוכם 17 מפקדי שדה".⁸

אבידות לכוחות הרוסיים – הרוסים לא דיווחו על נפגעים בצורה מסודרת, אולם ידוע על 12 הרוגים בקרב כוחות הצבא הרוסי. ההרוג המבצעי המשמעותי ביותר היה טייס המטוס שהופל על ידי צבא טורקיה (נהרג על ידי כוחות מורדים בצפון-סוריה לאחר נטישת המטוס). בנוסף דובר על שני הרוגים רוסיים שלחמו כשכירי חרב, אולם אפשר כי השתייכו לאחת היחידות הרוסיות הסודיות הלוחמות בסוריה זה זמן מה. שני הרוגים רוסיים נוספים נספו בהתרסקות מסוק תקיפה בעקבות תקלה במסוק ב-11 באפריל 2016.⁹ האבדות האחרונות של צבא רוסיה היו בקרבת תדמור, ב-9 ביולי, עת הופל מסוק Mi 25 רוסי על ידי כוחות המורדים, ושני טייסים נהרגו.¹⁰

בהשוואה למערכות אוויריות מודרניות של העשור האחרון (עזה, תימן, המערכה של המערב נגד דאע"ש), הרוסים יכולים להגדיר את המערכה האווירית כהצלחה. יש לזכור כי מערכה אווירית יכולה לשנות את כיוון המלחמה, אך להשגת מלוא יעדי המערכה נדרשת סינרגיה עם כוח קרקעי. המאמץ האווירי הרוסי לווה במתקפות קרקעיות מתואמות של נאמני המשטר הסוריים, כוחות איראניים, מיליציות שיעיות וחזבאללה. גם המערכה האווירית בפני עצמה מחייבת קיום תנאים מקדימים המאפשרים את יעילותה. הרוסים הבינו את החשיבות של מסה קריטית של תקיפות, על בסיס מודיעין איכותי, והרשו לעצמם לפעול תחת כללי הפעלת אש משוחררים משיקולי פגיעה בבלתי מעורבים. בשורה התחתונה, המהלך האווירי

הרוסי בסיוע כוחות קרקע שינה את כיוון המערכה והביא להפסקת אש ולתהליך מדיני בתנאים שהאופוזיציה לא קיבלה לפני המערכה האווירית. יש לשים לב לכך שהרוסים יצרו מעטפת הגנתית יעילה מפני תקיפות קרקעיות על מתקניהם המרכזיים – בסיס הצי בטרטוס ובסיס האוויר בלטקיה. רוסיה דחתה¹¹ דיווחים על פגיעה בכלי חיל האוויר שלה בבסיס טיאס שבנפת חומס. מיעוט האבידות והעובדה שאף טייס רוסי לא נפל חי בידי המורדים אפשרו לרוסים לשמר את המערכה פופולרית גם בקרב קהל הבית. המחיר ששולם על ידי הרוסים בהפלת מטוס הנוסעים בסיני לא נקשר ישירות ללחימה בסוריה, והרוסים ידעו להציגו יותר כצידוק להתערבות הצבאית ולא כמחירה.

מאזן ההישגים והכישלונות של המערכה הרוסית

לאחר יותר מחצי שנה של לחימה רוסית, ראוי לבחון מה הושג על ידי המעורבות הרוסית. ראשית, המהלך האגרסיבי של רוסיה מציב אותה באופן ברור כגורם מפתח בכל הנוגע לעתידה של סוריה. הרוסים הם אלה המכתיבים את ההתפתחויות בזירה, הן הצבאית והן הפוליטית. בזירה העולמית חזרו הרוסים למרכז הבמה הבינלאומית, ואף הציבו עצמם ככוח חשוב בפוליטיקה העולמית, שביכולתו לתרום לפתרון סכסוכים משמעותיים בעולם. פוטין אף אמר (ב־7 באפריל 2016) כי מאמציה של רוסיה להילחם בטרור העולמי סייעו לה לשפר את יחסיה עם המעצמות בעולם.¹²

שנית, צורת הפעולה הרוסית, המשלבת בין צעדים צבאיים לבין מהלכים דיפלומטיים, הוכיחה שימוש נכון בכוח צבאי ככלי יעיל להתנעת מערכות סבוכות "תקועות".

שלישית, הרוסים הצילו את המשטר העלווי מאובדן השלטון בסוריה. בכך משדרים הרוסים לבעלי־בריתם (הנוכחיים והפוטנציאליים) כי הם בעלי־ברית אמינים שיצילו אותם בעת צרה. עם זאת, בעודם משדרים נכונות להתפשר על זהות המנהיג אך לא על זהות המשטר, שולחים הרוסים איתות לשחקנים האחרים שהם מוכנים לפשרות, בתמורה להתפשרות מערבית בנושאים אחרים.

בהכרזתם על "נסיגה" מיתנו הרוסים את השאיפות של אסד, אשר זכה במספר ניצחונות מרשימים על הקרקע בגיבוי רוסי ושיעי, והקשיח את עמדותיו במשא ומתן מול כוחות האופוזיציה הסורית. עם זאת, בהשאירם את הצבא הרוסי בסוריה מבהירים הרוסים שברשותם כוח מרתיע מול הסלמה עתידית של כוחות המורדים. הרוסים מהווים כוח מקדם הסדר המבוסס על מאזן כוחות, ועל הבנה כי אף צד אינו חזק מספיק כדי לנצח את הצד השני בשדה הקרב.

בממד הצבאי הוכיחו הרוסים כי צבאם עבר מודרניזציה, והוא בעל יכולות מבצעיות וטכנולוגיות טובות מאוד. אמצעי הלחימה ומערכות הנשק שהצבא

הרוסי השתמש בהם היו החדשים ביותר, שזכו לראשונה לטבילת אש ולניסוי כלים בתנאי אמת. השימוש במגוון רחב של פלטפורמות נשק רוסי יהווה מקדם מכירות לתעשיות הצבאיות הרוסיות המעסיקות מיליוני עובדים, ואלה יוכלו לשמש בעתיד מקור נרחב למטבע חוץ בעסקאות נשק עתידיות. כמו כן, הצבא הרוסי רכש ניסיון קרבי חשוב. ולבסוף, רוסיה חיזקה את מעמדה כמדינה עוצמתית ואת ההערכה לכוחה הצבאי לאחר שנים של שחיקה, וזאת בזמנים של עליית המתח בין רוסיה לבין שכנותיה באיחוד האירופי ומול ברית נאט"ו.

בצד ההישגים הרבים, ניתן למנות גם מספר תחומים שבהם לא השיגו הרוסים את יעדיהם האסטרטגיים. בראש ובראשונה לא הביא המהלך הרוסי בסוריה להכרעה או ליציבות. בטווח הקצר – הלחימה נמשכת. הפסקת האש חלקית בלבד, הלחימה ממשיכה לגבות קורבנות (מאות רבות של אזרחים הרוגים מזמן הכרזת הפסקת האש). הסיוע ההומניטרי עדיין חסום למאות אלפי סורים, והסיוע שמצליח לעבור נבזז ברובו על ידי כוחות הצבא הסורי. במישור האסטרטגי, רוב הישגי רוסיה במלחמת האזרחים בסוריה הם תודעתיים וקצרי-טווח. ללחימה הרוסית תרומה מכרעת להרס המדינה הסורית ותשתיתה. לא ניתן להפריז בהיקף המאמץ והמשאבים שיידרשו לשיקומה של סוריה בתום המלחמה. כמו כן, רוסיה תרמה בצורה משמעותית לזרם הפליטים והעקורים הסורים – משאב אנושי חשוב לשיקום סוריה בכל מתווה פתרון עתידי.

"המשימה הושלמה"?

כך, אחרי ששינו את כיוון המערכה בסוריה, החזירו לעצמם הרוסים מעמד של מעצמה עולמית, הבהירו שחשיבותם במזרח התיכון אינה נופלת מזו של ארצות-

הברית וערכו ניסויים למערכות הלחימה החדשות שלהם – הכריזו הרוסים במפתיע באמצע מארס 2016 כי הם מוציאים את כוחותיהם מסוריה בצורה חלקית ובאופן מיידי (כפי שהכריזו על עיבוי מעורבותם בסוריה, חצי שנה לפני כן). פוטין החליט שהוא מוציא את מרב ההישגים, ואם ימשך המבצע בהיקפו המלא יכולים הסיכונים והעלויות שלו לסכל הישגים אלה. לאחר ההכרזה על הסגת הכוחות הרוסיים מסוריה באמצע מארס, נראה כי מדובר ברוטציה של כוחות ובהתאמתם לאופי הלחימה המשתנה יותר מאשר סיום הפעולה הרוסית במדינה. המטוסים, שעד

בצד ההישגים ניתן למנות גם מספר תחומים שבהם לא השיגו הרוסים את יעדיהם האסטרטגיים. בראש ובראשונה לא הביא המהלך הרוסי בסוריה להכרעה או ליציבות

שליש¹³ מהם שהיו מוצבים בסוריה חזרו לאדמת רוסיה והתקבלו בטקסים מרשימים, הוחלפו במסוקי תקיפה המתאימים יותר לליווי כוחות לחימה קרקעיים (מסוקי Ka 52, Mi 28, Mi 35). המסוקים אף קודמו לבסיסים קרובים יותר לקו הלחימה,

כדי למקסם את זמן הלחימה שלהם ולקצר את זמני הגעתם לתמיכה אווירית עבור כוחות קרקע.¹⁴ בנוסף, כוחות רוסיים אף מסייעים לכוחות הצבא הסורי ולקואליציה הנלחמת לצידו על הקרקע. כוחות רוסיים סייעו בכיבוש מחדש של העיר תדמור,¹⁵ וכוחות הנדסה רוסיים אף צולמו "מנקים" את האזור ממוקשים¹⁶ וממטעני חבלה, שהושארו במקום על ידי כוחות דאע"ש הנסוגים.

הדיווחים הרוסיים ציינו כי כוחות בסדר גודל של שני גדודים (כ-800 לוחמים) יישארו על אדמת סוריה בכל מקרה, כדי לאבטח את המשימות הרוסיות, ואף ישאירו את מערכת ההגנה האווירית S-400 בשטחי סוריה.¹⁷ מעבר לכך דווח כי אוניות הצי הרוסי, אשר עברו במצרי הבוספורוס בדרכן לסוריה ובחזרה, שטו עמוסות בדרכן לסוריה יותר מאשר בחזרתן לנמלי רוסיה.¹⁸ התבטאויות הבכירים הרוסים מחזקות נקודה זו בקשר לעתיד כוחותיהם בסוריה, הן בקשר לכוחות אבטחה ולכוחות התקיפה, ואף לגבי משך ההישארות. בתוך כך, סרגיי איבאנוב (מפקד הצבא) אמר במארס שרוסיה תפעל כדי להבטיח את ביטחון החיילים שנשארו בסוריה. סגן שר הביטחון הרוסי, פאנקוב, אף הרחיב וציין

כי הכוחות הרוסיים ימשיכו בתקיפותיהם נגד מטרות הטרוריסטים. מדבדב, ראש ממשלת רוסיה אמר במארס בראיון למגזין 'טיים' שרוסיה אינה מתכוונת להפסיק את הקמפיין שלה עד שבעלי-בריתה בדמשק יוכלו להבטיח שלום ב"תנאים מספקים".

השארית חלק מהכוח בסוריה מבטיחה לו המשך השפעה על המתרחש שם, ומניעת מצב שבו שוב ישתנה כיוון המערכה. מהלך סיום הלחימה לא נתקל בביקורת פנימית ברוסיה, שכן, ככתוב לעיל, 81 אחוזים מהאזרחים הרוסים שהשתתפו בסקר באביב תומכים בנסיגה רוסית חלקית מסוריה. הוצאת כוחות חלקית היא מסר ברור לאסד כי רוסיה לא תישאר בסוריה לתקופה ממושכת במתכונת הנוכחית, ואינה מתכוונת להילחם את מלחמתו של השליט העלווי ללא מגבלת זמן, ואף לא עד ניצחונו

המוחלט בשדה הקרב. אמירה ברורה בנוגע למגבלות ההתערבות הרוסית ואף ליעדי המערכה נועדה לרכבו לקראת השיחות עם המורדים, ו"לעודדו" להגיע לפשרה מוסכמת בנוגע לעתיד סוריה.

מדבדב: רוסיה אינה מתכוונת להפסיק את הקמפיין שלה עד שבעלי-בריתה בדמשק יוכלו להבטיח שלום ב"תנאים מספקים".

השארית חלק מהכוח בסוריה מבטיחה לו המשך השפעה על המתרחש שם, ומניעת מצב שבו שוב ישתנה כיוון המערכה

רוסיה והעולם הסוני

נראה כי הברית הרוסית עם איראן, חזבאללה והסיוע הרוסי הצמוד לאסד, אשר גרמו לחיזוק הציר השיעי, אמורים היו להזיק ליחסי רוסיה עם העולם הערבי-סוני.

אולם, רוסיה תמרנה היטב מול חלק גדול מהמדינות הסוניות ובראשן ערב הסעודית, מצרים וטורקיה. מול המעצמות האזוריות במזרח התיכון מפעילה רוסיה את שלל הכלים, החיוביים והשליליים, העומדים לרשותה במדיניות החוץ שלה. לגבי ערב הסעודית – למרות ששתי המדינות נמצאות משני צידי המתרס בנושא עתידו של אסד והקשרים עם איראן, יש לשתי המדינות אינטרסים זהים, ובהם: בנושאי אנרגיה, יצוא מערכות נשק והתמיכה המעצמתית הנוספת שהסעודים מבקשים לגייס לעצמם. בהקשר זה יש לציין את ביקורו התכופים של שר ההגנה הסעודי ברוסיה ואת הקשר הקרוב בינו לבין ההנהגה הרוסית, את הניסיון להוביל יחדיו הסכם אנרגיה רב-צדדי לאי-הגדלת היצע הנפט, ואף אפשרות לשיתוף פעולה עתידי בנושאי גרעין אזורי בין רוסיה לבין ערב הסעודית. בהקשר המצרי, יש לציין כי במסגרת התחממות היחסים בין רוסיה לבין מצרים נכללות עסקאות גרעין אזורי, וכן עסקאות נשק משמעותיות.

לעומת הניסיון לחמם את היחסים עם ערב הסעודית דרך הטבות, נציגה בולטת אחרת של העולם הסוני, טורקיה, מצאה עצמה בעימות חזיתי עם רוסיה. נקודת המשבר שהחמירה את מגמת התרחקות הייתה הפלת מטוס Su 24 הרוסי באזור הגבול הצפון-מערבי של סוריה וטורקיה. הדבר נתפס על ידי הרוסים כהתגרות מתוכננת של מנהיגות טורקיה, ועורר תגובה מהירה ומקיפה של רוסיה. לאחר הפלת המטוס בנובמבר 2015 החמירה רוסיה את צעדיה נגד טורקיה, במיוחד בתחום הכלכלי. עלות הצעדים הרוסיים נגד טורקיה עד כה נמדדת ביותר מ-10 מיליארד דולר בתחומי החקלאות, התיירות והאנרגיה. לאחר הפלת המטוס החל שר החוץ הרוסי, לברוב, אף להעלות תדיר בראיונותיו ובנאומיו נושאים המאירים את טורקיה באור שלילי כגון חציית הצבא הטורקי לשטח סוריה, הפגזות טורקיות של שטחים אזוריים מעבר לגבול, בניית אזורי חיץ ביטחוניים דרומית לטורקיה ומעבר לוחמים דרך גבולה הצפוני של סוריה.

הפלת המטוס הרוסי מעל דרום-טורקיה סייעה לרוסים לחזק את קשריהם עם קבוצות כורדים בסוריה. מאז נובמבר תמכה רוסיה בכוחות הכורדיים בלחימה לקידום מטרותיה וככלי לניגוח טורקיה, וכן להחלשת השפעתה של טורקיה בעיצוב הסדר עתידי בסוריה. תוך כך ציין שר החוץ הרוסי לא פעם כי הכללת הכורדים בשיחות על עתיד סוריה הכרחית לעתיד יציב במדינה, ודחק באו"ם לא להיכנע ל"תכתיבים חיצוניים" (של טורקיה) באשר להכללת נציגי הכורדים בשיחות. דימטרי פסקוב, דובר הקרמלין, חיזק נקודה זו באומרו כי "לדעתנו השיחות צריכות להיות כוללניות, כלומר, על כל הצדדים בסכסוך להשתתף בהן, כולל הכורדים. זאת כדי שכל הסורים יקבעו את עתידם ואת גורל ממשלם. כולם צריכים להיות שותפים להחלטות הללו".¹⁹

עם זאת, יש לציין כי נראה שהלחץ הממוקד הרוסי על טורקיה עבד. הנשיא הטורקי ארדואן, במסגרת מדיניות חדשה של פתרון סכסוכים עם מדינות מובילות (רוסיה, ישראל ומצרים) שלח אגרת התנצלות על תקרית הפלת המטוס, והרוסים הגישו הזמנה רשמית לשר החוץ הטורקי להשתתף במפגש ארגון BSCO בסוצ'י – הזמנה שנענתה בחיוב. מספר ימים מאוחר יותר, מנהיגי המדינות אף שוחחו ביניהם.²⁰

לסיכום, בשימוש בשלל כלים חיוביים (הן כלים קשיחים כגון עסקאות נשק והן כלים רכים כגון חיזוק יחסים דיפלומטיים) וגם בכלים שליליים (כגון לחץ כלכלי ודיפלומטי), קרבה רוסיה את מדינות המזרח התיכון למערכות יחסים דו־צדדיות הקרובות לנקודה המועדפת עליה. וכך, נראה כי רוסיה נמצאת במסלול המוביל להתפתחות חיובית ביחסיה עם כלל מדינת המפתח במזרח התיכון, והיא ממזערת את הנזק מתפיסתה כבעלת־ברית של האיראנים ושל משטר אסד.

רוסיה מול ארצות־הברית והמערב

חשוב לבחון את ההתנהלות הרוסית מול ארצות־הברית ואת התפתחות היחסים הבין־מעצמתיים בהקשר הסורי. אם בתחילת המעורבות הרוסית זכתה רוסיה לגינוי חריף מארצות־הברית ומאירופה, והתחזית של הנשיא אובמה הייתה "שקיעה של הרוסים בבז'סור", הרי בהמשך, לאחר ההצלחה הטקטית של הרוסים וההבנה שהם משיגים את יעדיהם לפחות בטווח הקצר, עברו האמריקאים לניסיון למנף ההצלחה הרוסית לקידום יעדיהם מול דאע"ש, ולהשגת הסדרה שתסיים את מלחמת האזרחים ואת הטרגדיה ההומניטרית בסוריה. הושג תיאום קרקעי ואווירי יעיל והחלו שיחות בדרגי שרי חוץ, שבהן התברר כי הפתרון המוצע למלחמת האזרחים בסוריה על ידי הצדדים אינו כה רחוק.

עם זאת, נראה כי הפער בין המעצמות עודנו ניכר. ארצות־הברית השאירה על כנו את הסנקציות על רוסיה בנושא אוקראינה, גם לאחר ההתקרבות בין המדינות בנושא סוריה (אירופה צפויה להאריך את הסנקציות שלה בקרוב). מנגנון השיח הדו־צדדי חורק ואינו מוביל לתוצאות בשטח. למרות זאת, רוסיה מנסה להראות כי היא צד המחפש מוצא דיפלומטי, ומשתדל לפעול מתוך הסכמות עם ארצות־הברית. באופן שוטף מפרסמים כלי התקשורת הרוסיים כי שר החוץ לברוב נמצא בקשר מתמיד עם מקבילו האמריקאי, ואף מודיעים על יוזמות שלהם לשיתוף פעולה על הקרקע בין כוחותיהם לבין הכוחות האמריקאיים.²¹

לאן מתקדמים מכאן?

המורכבות של העימות בסוריה מודגמת על ידי העובדה שבסוריה מתנהלים בו־זמנית תהליכים מקבילים ומסובכים, עם השפעה צולבת בעייתית: מחד גיסא,

קיימת הפסקת האש, מאידך גיסא נמשכת הלחימה בדאע"ש ובחזית אל-נוסרה, ובמקביל – תהליך של משא ומתן מדיני רב-צדדי בניסיון להגיע להסדרה מדינית מתנהל בעצלתיים וללא אמון מינימלי. וכדי לסבך אף יותר את המצב נמשך מאבק הכורדים לאוטונומיה, איראן, תורכיה וערב הסעודית מעורבות בסכסוך בהתערבות ישירה ועקיפה, וכך גם המעצמות העולמיות.

יש צורך לבחון ולהעריך לאן מתפתחים האירועים בסוריה, תוך הצבעה על הקשיים להגיע לסיום מלחמת האזרחים ולהסדרה שתאפשר את שיקום המדינה. הבעייתיות העיקרית בהפסקת האש היא העובדה שבמקביל לה נמשכת המלחמה בדאע"ש ובאל-נוסרה. העובדה שקווי ההפרדה בין אזורי הפסקת אש לאזורים שבהם נמשכת הלחימה עמומים מאפשרת למשטר, לאיראנים ולרוסים המשך לחימה שבה נפגעים אזרחים רבים וכוחות אופוזיציה הכלולים בהפסקת האש.²² שיחות השלום בז'נבה סובלות משתי בעיות מרכזיות – ביטחונן העצמי של המשטר התחזק עקב ההישגים של המערכה בהובלת רוסיה ומנגד, דרישת האופוזיציה להרחקת אסד מהשלטון נראית בלתי ישימה. המשך מתקפות המשטר על גורמי האופוזיציה הכלולים בהפסקת האש מהווה גם הוא מכשול משמעותי לכל התקדמות בשיחות. בנוסף, בין הנושאים שבמחלוקת ישנם חילוקי דעות בסיסיים בשאלה – מי ישתתף בדיונים בעתידם של אסד ושל משטר הבעת'. בעוד כלל המדינות מסכימות כי דאע"ש אינו ראוי להיכלל כצד בשיחות, גורמי אופוזיציה אחרים נותרו שנויים במחלוקת. דוגמה אחת היא הכללת הכורדים הסורים בשיחות. בעוד הן ארצות-הברית והן רוסיה תומכות בכוחות הכורדיים הלוחמים בדאע"ש ולוחצים להכללתם בשיחות השלום, טורקיה, אשר לה היסטוריה

מסובכת עם המיעוט הכורדי בשטחיה ואף עם הכורדים בסוריה ובעיראק, אינה רוצה לראות את הכורדים כצד לגיטימי הלוקח חלק בעיצוב עתידה של סוריה.

נקודת מחלוקת אחרת היא המבנה הטריטוריאלי והשלטוני של סוריה לאחר המלחמה. בעוד בפברואר 2016 התבטאו הרוסים בצורה חריפה נגד חלוקת סוריה, צידדו בהשארת סוריה מאוחדת בגבולותיה הנוכחיים כתנאי לכל פתרון עתידי ואף לא הסכימו להגיב בפומבי בנושא טבעו של ההסדר העתידי, מאוחר יותר נראה היה כי הרוסים נוטים לקבל מתווה של פדרציה כפתרון עתידי. עם זאת, הבכירים הרוסים חוזרים ואומרים שוב ושוב כי רוסיה תתמוך בכל הסכם שיגיעו אליו הצדדים בסוריה.

בכך הם מכשירים את הקרקע לפתרון שישמר את המשטר הנוח להם, אך יוכל להוות אפשרות להוריד את אסד מכס השלטון, כוויתור לדרישות האמריקאים.

שיחות השלום בז'נבה
סובלות משתי בעיות
מרכזיות – ביטחונן העצמי
של המשטר התחזק עקב
ההישגים של המערכה
בהובלת רוסיה ומנגד,
דרישת האופוזיציה
להרחקת אסד מהשלטון
נראית בלתי ישימה

גם אם נראה כי כלל גורמי הכוח מעוניינים בהפסקת האש ובקידום תהליך פוליטי להסדרת הפערים ביניהם, המשך תקיפות המשטר ובעלי-בריתו הפוגעות בגורמים המתונים יובילו כנראה, בסופו של דבר, גם להתמוטטות הפסקת האש וגם להתמוטטות השיחות בז'נבה. תוך כך הודיע נציג המורדים המתונים, מוחמד עלוש,²³ על פרישתו מהשיחות עקב כישלונן, לדבריו.²⁴

בכל הנוגע לדאע"ש, הלחימה נגד הארגון נמשכת בהשתתפות כל גורמי הכוח. בעוד רוסיה צמצמה את הנוכחות האווירית שלה, ארצות-הברית פרסה באזור את מפציצי ה-B52²⁵ הכבדים ועיבתה את נוכחות חיילי הכוחות המיוחדים המוצבים באזור. זאת, במקביל להמשך התקפות מהאוויר וכיבוש מחדש של שטחים שבידי המורדים על ידי צבא סוריה ובעלי-בריתו. בנוסף, דאע"ש מוצא עצמו מתמודד עם קשיים הולכים וגוברים במספר ממדים – הצבאי, המשילוחי והכלכלי – המקשים על הארגון. הם עצרו את התקדמותו ואף הסיגו אותו לאחור. עם זאת, ולמרות הכרזות של הכוחות הפועלים נגדם, המדינה האסלאמית מבינה שהמערב ואף רוסיה אינם מוכנים לשלוח כוחות קרקע להתמודד עימה, ואף המשטרים הסוניים המובילים כמו טורקיה וערב הסעודית אינם מזדרזים לשלוח כוחות קרקעיים לשחרור "בירתם" א-רקה. דאע"ש מנסה להתמודד עם הכישלונות בסוריה ובעיראק על ידי ביצוע פעולות טרור ראוותניות באירופה, והעברת חלק משמעותי של פעילותו ללוב. הכרזתו של הנשיא אובמה שדאע"ש לא ינוצח בתשעת החודשים שנותרו לכהונתו²⁶ והתמדתו בעמדה שחיילים אמריקאים לא יישלחו לסוריה נותנות אורך נשימה לארגון.

עתידו של משטר אסד נשאר כסוגיה המרכזית בשלושת המעגלים – הפנים-סורי, המזרח-תיכוני שבו ניצבים איראן וחזבאללה מול ערב הסעודית וטורקיה, וחילוקי דעות בין המעצמות רוסיה וארצות-הברית. רק אם רוסיה תחליט שהגיע הזמן להרחיק את אסד מהשלטון (לטובת הסדר עם האופוזיציה או לקבלת תמורות מהמערב באוקראינה), תוך שמירת ביטחונם של העלווים ושל מנגנוני המדינה – ורק אם תוכל לקבל הסכמה איראנית להסדר זה, יש סיכוי מסוים לסיום מלחמת האזרחים. במקרה זה יישארו עדיין

נראה גם כי כניסת רוסיה והחיזוק שהיא נותנת למחנה השיעי תורמים בעקיפין להגברת שיתוף הפעולה בין ישראל לבין מדינות סוניות באזור, בראשן ערב הסעודית

שתי סוגיות מרכזיות – המאבק בדאע"ש והסוגיה הכורדית. העובדה שלארצות-הברית ולרוסיה יש זהות אינטרסים בשתי הסוגיות נותנת תקווה שאם הבעיה של הרחקת אסד תיפתר, המשך הדרך לפתרון יהיה פשוט יותר.

איך לקדם את האינטרסים הישראליים

לכל אורך מלחמת האזרחים בסוריה ניסתה ישראל להישאר ככל האפשר מחוץ למלחמה. ישראל הרשמית נמנעה מתמיכה באחד הצדדים, ואף לא התבטאה בנושא הפתרון הרצוי לה. מדיניות ישראל בשטח צומצמה לירי תגובתי למקורות ירי מסוריה, סיוע הומניטרי ומניעת התחזקות חזבאללה בנשק איכותי ומתקדם. עם הגברת המעורבות הרוסית והפיכתה לפעילות ישירה של כוחות אוויריים נקטה ישראל זהירות יתרה, הקפידה שלא להגיע לידי התנגשות עם מטוסי הקרב הרוסיים והביאה בחשבון את מעטפת הירי של מערכות ההגנה האווירית המתקדמות של הרוסים. ראש הממשלה נתניהו הניח בביקורו ברוסיה – בלויית הרמטכ"ל הישראלי – יסוד למנגנון תיאום טקטי למניעת התנגשות (deconfliction), להבהרת הקווים האדומים של שתי המדינות ואולי אף לתחילתן של הבנות אסטרטגיות על עתיד סוריה. הרוסים, מצידם, טוענים בגלוי כי יש להם הבנה מעמיקה של האינטרסים הישראליים בסוריה, וכי מהלכים עתידיים של רוסיה בסוריה לא יפגעו בביטחון ישראל.

להתערבותה של רוסיה בלחימה בסוריה היו מספר היבטים חיוביים לישראל. ראשית, תרומתה לייצוב המצב בסוריה ולאפשרות להסדר עתידי במדינה. ישראל, המובילה מדיניות זהירה, מעדיפה לשמר יציבות ו"כתובת ברורה" בגבולותיה. רוסיה יכולה לתווך בין ישראל לבין המחנה השיעי במקרה הצורך, ואף להוות גורם

לחץ על מחנה זה, אם תשכיל ישראל להבהיר לרוסים את היתרונות שבריסונם. שנית, התיאום עם רוסיה הציג את מעמדה של ישראל כגורם אמין ויציב באזור. שלישית, הבנות טקטיות עם רוסיה הן בסיס מצוין לבניית מערכת יחסים ברמה האסטרטגית בין המדינות. ולבסוף, נראה גם כי כניסת רוסיה והחיזוק שהיא נותנת למחנה השיעי תורמים בעקיפין להגברת שיתוף הפעולה בין ישראל לבין מדינות סוניות באזור, בראשן ערב הסעודית.

מנגד, חשוב להבין כי למהלך הרוסי פוטנציאל אסטרטגי שלילי מאוד עבור ישראל. ההתערבות הרוסית הביאה לחיזוק הציר השיעי הרדיקלי במיצובו הבעייתי סמוך לגבולות ישראל. חיזוק הציר איראן-חזבאללה-סוריה והחזרתו להיות הכוח הדומיננטי בסוריה, ציודו באמצעי

לחימה מתקדמים ואיכותיים, העמדת מודיעין איכותי על ישראל לרשות הציר ושיפור רמת הלחימה של חזבאללה – כל אלה יסכנו את ביטחון ישראל בעתיד. נוכחות מוגברת של איראן וחזבאללה ברמת הגולן היא התפתחות אסטרטגית שלילית לישראל.

עיצובה העתידי של סוריה, שבו תהיה רוסיה שחקנית מרכזית, חייב להיעשות תוך התחשבות בעמדתה של ישראל בנושא הגולן, מניעת פתיחת חזית נוספת על ידי חזבאללה בדרום סוריה והגבלת השפעתם של האיראנים בסוריה

בנוסף, המעורבות הרוסית במלחמה הביאה עימה מערכות נשק מתקדמות לזירה. צפוי כי לפחות חלק מהן יישארו בתחומי סוריה לאחר סיום הלחימה, ויצורפו למערכי הנשק המופנים נגד ישראל. כמו כן, נראה כי האימונים, הדוקטרינות והניסיון המבצעי הרוסיים הועברו לא רק לצבא הסורי אלא גם לכוחות אחרים הנלחמים לצד אסד, בהם חזבאללה. וכך זכה חזבאללה לשדרוג של יכולותיו בתחומי הפיקוד והשליטה, ליכולת הפעלת כוחות בסדר גודל משמעותי יותר מאשר הכיר וללחימה התקפית (בניגוד ללחימה ההגנתית ההיסטורית נגד ישראל). אמצעי לחימה מתקדמים בידי חזבאללה בתוספת הניסיון הקרבי שרכש הארגון השיעי מעלים את הסיכונים שישראל צפויה להיתקל בהם בסבב הלחימה הבא בזירה הצפונית.

לנוכח התפתחות שלילית זו ראוי לבחון מה על ישראל לעשות כדי לשפר את מצבה האסטרטגי. ראשית, יש להמשיך לבנות את מערכת היחסים האסטרטגית הנרקמת עם רוסיה, וזו חייבת להכיר את מפת האינטרסים והקווים האדומים של ישראל בהקשרי סוריה ולבנון. עיצובה העתידי של סוריה, שבו תהיה רוסיה שחקנית מרכזית, חייב להיעשות תוך התחשבות בעמדתה של ישראל בנושא הגולן, מניעת פתיחת חזית נוספת על ידי חזבאללה בדרום-סוריה והגבלת השפעתם של האיראנים בסוריה. שנית, על ישראל להבהיר שהיא תמשיך לפעול בדרך צבאית כאשר האינטרסים שלה נפגעים, בעיקר במקרים של העברת נשק איכותי לחזבאללה, פריסת כוחות עוינים בגולן או פעילות בתחום נשק בלתי קונווציונלי. שלישית, ישראל חייבת לחזק את ההבנות עם ערב הסעודית וטורקיה על עתיד סוריה ועל פעולות פרו־אקטיביות לחיזוק גורמים סוניים מתונים בסוריה. רביעית, ישראל יכולה למנף את מערכת היחסים הנרקמת עם רוסיה על מנת לוודא את ריסון חזבאללה. פעילות רוסית מרסנת מול הארגון תוכל לצמצם את הסיכויים למהלכים מערערי יציבות של חזבאללה בעתיד. ולבסוף, על ישראל להשמיע את קולה בסוגיה המוסרית המשמעותית. רצח העם בסוריה חייב להיפסק, ישראל צריכה לעשות יותר על מנת לעצור את רצח העם שמשטר אסד הוא הגורם המרכזי לו, אך הוא נתמך גם על ידי בעלי־בריתו. זאת בעזרת כלים הומניטריים ואף התקפיים, במקרה הצורך, תוך שילוב מדינות ערביות ומוסלמיות פרגמטיות: טורקיה, ערב הסעודית, מצרים וירדן.

פעולות אפשריות של ישראל ראוי שיכללו, בין השאר, תרומה מודיעינית להליך עתידי בבית הדין הפלילי הבינלאומי בנושא פשעי מלחמה חמורים, המבוצעים מזה שנים על ידי אסד ותומכיו. ישראל חייבת לחזק את כלל הגורמים הבינלאומיים (הן המדינתיים והן העל־מדינתיים) החותרים לפתרון סורי המחליף את בשאר אסד, ומצמצם למינימום נוכחות של איראן וחזבאללה בסוריה. בנוסף, ישראל יכולה לפעול בצורה אקטיבית באזור הגבול כדי להבטיח שגורמים מתונים ישלטו בשטח.

מעבר לפעולות אלה, על ישראל להיות מעורבת בצורה אינטנסיבית הרבה יותר בכל הנוגע לסיוע הומניטרי לאוכלוסייה האזרחית בסוריה. זאת על ידי משלוחי מזון, סיוע הומניטרי והמשך הטיפול בפצועי מלחמת האזרחים. בשורה התחתונה, התחזקות הציר הרדיקלי על גבולה הצפוני של מדינת ישראל מחייבת להמשיך לפתח את מרכיבי תפיסת הביטחון העדכניים אל מול חזית צפונית מורכבת, דינמית ושונה מאוד ממה שהכרנו בעבר, שבמרכזה נוכחות רוסית.

הערות

- 1 Mark Galeotti and Jonathan Spyer, "Russia to defend core Syrian government areas," *IHS Jane's Intelligence Review*, September 22, 2015, <http://www.janes.com/article/54732/russia-to-defend-core-syrian-government-areas>
- 2 סוכנות AP דיווחה שפוטין עצמו אמר בשנת 2005 כי פירוק ברית המועצות הוא "הקטסטרופה הגדולה של המאה ה-20.", "Putin: Soviet Collapse a 'Genuine Tragedy'", *AP*, April 25, 2005, http://www.nbcnews.com/id/7632057/ns/world_news/t/putin-soviet-collapse-genuine-tragedy/
- 3 'Majority of Russians Support Military Withdrawal from Syria – Poll', *The Moscow Times*, April 4, 2016, www.themoscowtimes.com/article/564680.html
- 4 תוצאות אלה מעניינות במיוחד עקב העובדה שהסקר הסתיים יממה אחת בלבד לפני ההכרזה הרוסית על הוצאת הכוחות.
- 5 Oliver Carroll, 'Cracking Down on Russia's Caliphate', *Foreign Policy*, May 31, 2016, <http://foreignpolicy.com/2016/05/31/cracking-down-on-russias-caliphate-islamic-state/>
- 6 עם הימשכות הלחימה נוספו בסיסים קטנים יותר באזורים שבשליטת אסד.
- 7 Lydia Tomkiw, 'How Much Has The Syrian Civil War Cost Russia And The US?' *IBT*, March 14, 2016, <http://www.ibtimes.com/how-much-has-syrian-civil-war-cost-russia-us-2336199>
- 8 '9,000 sorties, 400 localities freed: What Russia has achieved during its 5-month Syria operation,' *RT*, March 15, 2016, <https://www.rt.com/news/335596-russia-syria-operation-results/>
- 9 'Russian pilots killed in Syria chopper crash,' *DW*, April 14, 2016, <http://www.dw.com/en/russian-pilots-killed-in-syria-chopper-crash/a-19180330>
- 10 'Two Russian helicopter pilots shot down, killed in Syria: Interfax,' *Reuters*, July 10, 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-idUSKCN0ZP0UI>
- 11 'Moscow rejects reports of Russian combat helicopters destroyed in Syria,' *TASS*, May 24, 2016, <http://tass.ru/en/defense/877805>
- 12 Michael Birnbaum, "Weeks after 'pullout' from Syria, Russian military is as busy as ever," *The Washington Post*, April 12, 2016,

- https://www.washingtonpost.com/world/europe/weeks-after-pullout-from-syria-russian-military-is-as-busy-as-ever/2016/04/11/d150a004-fd77-11e5-a569-2c9e819c14e4_story.html 13 שם.
- Thomas Gibbons-Neff, 'This is the advanced Russian helicopter that just crashed in Syria,' *The Washington Post*, April 12, 2016, <https://www.washingtonpost.com/news/checkpoint/wp/2016/04/12/this-is-the-advanced-russian-helicopter-that-just-crashed-in-syria> 14
- שחרור תדמור הוא נקודה מעניינת בהקרנת הכוח הרוסי. הקונצרט הקלאסי שנערך על חורבות האתר הארכיאולוגי היה איתות רוסי באשר להיותם כוח משחרר, אך שומר על כבוד למורשת האדם ולתרבות העתיקה. 15
- 'Russian presence speeding up peace process: Syrian minister,' *Press TV*, April 10, 2016, <http://www.presstv.ir/Detail/2016/04/10/459968/russia-air-force-syria-peace-process> 16
- 'The Latest: Syrian opposition raises detainees at talks,' *AP*, March 16, 2016, <http://www.dailyherald.com/article/20160315/news/303159976/> 17
- Maria Tsvetkova, 'Exclusive: Russia, despite draw down, shipping more to Syria than removing,' *Reuters*, March 30, 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-supplies-idUSKCN0WW0DJ> 18
- 'Russia: Syrians must decide Assad's fate,' *Al-Arabiya*, April 1, 2016, <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2016/04/01/Russia-hopes-for-Syria-regime-flexibility-at-peace-talks.html> 19
- 'Putin's Phone Talks With Erdogan Underway – Kremlin,' *Sputnik*, June 29, 2016, <http://sputniknews.com/politics/20160629/1042134871/putin-erdogan-talks.html> 20
- 'Lavrov, Kerry Discuss Joint Operations Against Violators of Syrian Truce,' *Sputnik*, May 29, 2016, <http://sputniknews.com/politics/20160529/1040449001/lavrov-kerry-syria.html> 21
- Tom Perry and Suleiman Al-Khalidi, 'Death toll from Russian air strikes in Idlib climbs to 23: monitor,' *Reuters*, May 31, 2016, <http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-idlib-toll-idUSKCN0YM0GO> 22
- אחיו, אשר הנהיג את אחת קבוצות המורדים העיקריות, ג'ש אל-אסלאם, נהרג בהתקפה רוסית בימים האחרונים של שנת 2015. 23
- 'Syria negotiator Alloush quits over failure of UN talks,' *Al-Jazeera*, May 30, 2016, <http://www.aljazeera.com/news/2016/05/syria-rebels-recapture-aleppo-villages-isil-160529201149567.html> 24
- Oriana Pawlyk, 'The B-52 could rise again, this time to fight ISIS', *Air Force Times*, March 7, 2016, <http://www.airforcetimes.com/story/military/2016/03/04/b52-stratofortress-isis/81318630/> 25
- 'Syria conflict: Obama rules out ground troops for Syria,' *BBC*, April 24, 2016, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-36121135> 26